

Anmeldelser og oversigter

Danske Folkemaal

Udg. 1927 ff af Udvalg for Folkemål, fra 1960 Institut for dansk Dialektforskning, Københavns Universitet.

Tidsskriftet DANSKE FOLKEMAAL, det ældste af de to danske tidsskrifter med dialekter som hovedemne (det yngre er det århusianske Sprog og Kultur, fra 1932), har sit noget antikverede, romantiserende navn efter det »Udvalg for Folkemål« der blev nedsat 1908 af kredsen omkring Dansk Folkemindesamling og beholdt dette navn da »udvalget« blev organiseret 1922 som selvstændigt arkiv og arbejdsplads for et par faste medarbejdere på deltid. Man har vel også skullet lidt til det gamle hæderkronede Svenska landsmål och svenskt folkliv der begyndte at udkomme 1878 under den endnu længere titel Nyare bidrag till kännedom om svenska landsmålen och svenskt folkliv. Man havde dog ikke så store præstationer, og man tog ikke folkelivet med i navnet, hvad man med nogen ret kunne have gjort, da det var Folkemålsudvalget der her i landet begyndte at udarbejde og udsende saglig-sproglige spørgelister om forskellige emnekredse, i enkelte tilfælde i samarbejde med Dansk Folkemindesamling. De fleste af disse spørgelister blev trykt i DANSKE FOLKEMAAL, indtil denne indsamlingsaktivitet efterhånden, fra omkring 1940, overtoges af NEU, Nationalmuseets etnologiske Undersøgelser, da Folkemålsudvalgets medarbejder gennem en snes år, filologen Svend Jespersen, blev inspektør og leder af denne nyoprettede afdeling.

DF var fra starten anlagt som et bindeled mellem dialektforskerne og interesse-rede meddelere og læsere landet over. »Hjælp os at samle fyldige Oplysninger

om de danske Dialekter og at diskutere Dialektproblemerne«, lød den manende opfordring fra redaktøren gennem 45 år Poul Andersen, Folkemålsudvalgets sekretær og leder til afgang som professor 1971. Tidsskriftet blev i begyndelsen udsendt i små hefter 6-8 gange årlig i beskedent udstyr, dog pænt trykt takket være tilskud fra undervisningsministeriet, og til beskeden pris: 2,50 kr. pr. årgang lige til 1950, da prisen forhøjedes til det dobbelte. Funktionen som kontaktorgan varede ved til besættelses-årene, der kom til at betyde et vendepunkt, dels fordi responsen fra læserne på de faste spørgerubrikker og spørgelister var aftagende, hvorfor man gik over til mere direkte henvendelser til en fast kreds af korresponderende meddelere, dels fordi behovet for plads til dialektologiske afhandlinger og artikler var voksende. Efter krigen udkom DF derfor i større hefter med uregelmæssige, ofte lange mellemrum (det årlige tilskud var ikke fulgt med prisudviklingen), indtil det i 1970'erne igen kom regelmæssigt med et større hefte (halvårgang) årlig, med bidrag hovedsagelig fra Institutets egne medarbejdere. I 1977 udsendtes et generalregister for de første 20 årgange med alfabetisk indholdsfortegnelse, personregister, sagregister, topografisk register og et fyldigt ordregister.

Navnlig de første årgange, fra tyverne og begyndelsen af trediverne, bærer præg af funktionen som kontaktorgan. De indeholdt især kortere let tilgængelige oversigter og artikler om dialekternes eller enkelt-dialekters tilblivelse, tilstand og udvikling af udvalgets formænd Marius Kristensen og Johs. Brøndum-Nielsen og medarbejdere; der blev lanceret en særlig »Danske Folkemåls lydskrift« (som ikke blev nogen større suc-

Man begyndte hurtigt at eksperimentere med emnespørgelister; allerede i 1. og 2. årg. kom Ellen Raaes gennemgang (med spørgsmål) af benævnelser på de større husdyr, og man nåede snart frem til den form man kaldte »redegørelse med spørgsmål«, hvor man fremlagde stort set, hvad man vidste og med de fleste af de lokale benævnelser. De kunne tage form som oversigtsartikler (med kortlægning), kun med enkelte indflettede spørgsmål, som Svend Jespersens om staldnavne og Ole Widdings om benævnelser på forpløjningen (begge i årg. 4) og Ellen Raaes gennemgang af de gamle kalenderdage (årg. 7, 9, 12 og 13), andre som Kr. Møllers om tærskning (9), mælk og mælkeprodukter (12), brygning (13) og tørvegravning (14) nærmede sig mere NEU's form, og nogle blev mere teknisk-etnologiske end sproglige som Kr. Møllers beskrivelse af danske plejtyper (13) og Ellen Raaes mange detailspørgsmål om den stive arbejdsvogn, høstvognen og karetmagerens værktøj. Der var en mængde mindre spørgelister om specialiteter som blavl, skovhugst, tobaksavl, skefabrikation, mindre udbygninger (luder) m.m.m. Fra visse hold kritiserede man den foretrukne redegørelsesform og mente, man lagde meddelelserne ordene

Også andre end dialektologer leverede bidrag (med eller uden spørgsmål) som Axel Lange om plantenavne og C. V. Otterstrøm om fiskenavne, eller regulære spørgelister som H. Grüner Nielsens spørgsmål om idræt og lege (årg. 8), og i det hele taget var der i den første periode mange »gæsteskrivere« i DF, dels filologer med eller uden tilknytning til Folkemålsudvalget som Aage Rohmann, Anders Bjerrum, Gunnar Knudsen, Knud B. Jensen, Kr. Hald, Peter Skautrup, Peter Jørgensen, Niels Haislund, Harry Andersen, Th. Teinnes, Kaj Bom (Ole Kollerøds nordsjællandsk), Børge Rasmussen (skånsk og gammelmålbøbenhavnsk) o. fl. (her ses bort fra bidrag til fødselsdagsheftet til Marius Kristensen 1929 og festskriftet til Verner Dahlerup 1934), dels en lang række skrivende meddelere, af hvilke Anna Pedersen, Strøby, og Mikkel Kristiansen, Ørsted, bør nævnes som de flittigste. Filologerne holdt sig vel især til filologiske emner og problemer, som ikke skal omtales her, men især Marius Kristensen og Aage Rohmann har desuden leveret mange etnologisk-kulturstoriske bidrag, den sidste bl.a. et par fine studier om gamle mølletyper (horiesaltmøller og gavlmøller).

148

med kritikken af John Svenssons brydningsteori i årg. 15 (1947). I de seneste årgange fra 60'erne og 70'erne er der langt imellem de ikke-filologiske bidrag.

Christian Lisse.

Ole Pedersen Kollerød: Min Historie

Udg. af Else Margrethe Ransy (Danmarks Folkeminder nr. 83). København 1978. xvi + 323 s. kr. 111.

Ole Pedersen blev født 1802 i Kollerød, Nordsjælland. Efter kun et års skolegang tog faderen ham ud og lærte ham skræderfaget. Siden kom han i tjeneste hos en gårdmand, så hos en præst. Som 18-årig kom han i møllerlære i København, og blev da også svend, men var da allerede på vej ud i det uføre, som han aldrig siden kom fri af. Tyveri, arrest, flere tyverier og fængselsophold, i 1837 rovmordet på Nymølle som gjorde ham kendt; fængsel, flugt, pågribelse, endelig henrettelse i 1840. Det sidste halve år i fængslet skrev han sin livshistorie ned, og det er den der nu er udgivet – i pragt-udstyr. En mærkelig modsigelse til indholdet.

Ole Kollerøds erindringer er enestående. Trods sin korte skolegang formåede han meget vel at udtrykke sig skriftligt, selv om han ikke beherskede den officielle ortografi. Han skrev som han talte, derfor dialektpræget. Det må have været et kæmpearbejde at besørge dette svære arbejde i trykken, og filologerne har fået en godbid. Men det er det mindste: Han havde en glimrende hukommelse, og fortæller uden tilbageholdenhed om sine og andres bedrifter. Derved får vi et blik ind i en befolkningsklasse, som selv i nyere tid er vanskelig at få viden om, og i tilstande, som samtiden ellers gjorde sit bedste for at skjule. I sideblik og tilfældige bemærkninger oprulles efterhånden et billede for os af, hvordan mennesker af proletariet dengang omgikkes med hinanden og blev behandlet af bedrestillede, og det er skrap: råhed og brutalitet, løgnagtighed og bedrag, vold og hor og druk havde drengen kendt siden han var lille. Den ene gang efter

den anden blev han pryglet næsten til døde: af sin far, af den gårdmand han tjente hos, af ældre medtjenere osv. Som stor blev han selv en slagsbror. Han prøver at forklare læseren, hvordan han udviklede sig til den han blev, og fortæller om de mennesker der plagede ham som barn og ung – men uden at være i stand til at gennemtrænge problemet forstår han meget vel, at andre såvel som han selv er drevet af nød. Rystende er hans skildring af flugten fra fængslet i februar 1838: uden tilstrækkelige klæder, uden fodtøj flygter han i bidende kulde til Nordsjælland, træffer sammen med tyveknegte, planlægger nye indbrud, men forrådes af dem for småbeløb, føres bunden på en vogn tilbage fra Hillerød til København, til hårdt fængsel, lænker og endeløse nye forhør. Mens han sidder og venter på den endelige højesteretsdom, som han ved skal koste ham livet, skriver han sine erindringer og dedicerer dem i taknemlighed til kaptajn Agerholm, der har sørget for at hans sidste fængselslid i det mindste blev tålelig. Da han intet har at give ham til gengæld, tegner han de skønneste slotte til ham som hans fantasi kan udtænke. De er med i bogen, smukt gengivet.

Udgiverarbejdet har været strengt og langvarigt, ikke blot på grund af den vanskelige ortografi, men også fordi udgiveren med omhu har opsporet steder og personer (vanskeligt når de var galt stavet) med en detektivs energi og stædighed og dokumenteret baggrunden for hans triste karriere. Også skillingsviserne og den righoldige litteratur om ham er fortegnet. Nogle korte afsnit i bogens begyndelse af Carsten Bregenhøj (der har redigeret bogen med stor omhu) m.fl. fortæller om udgaven, tidsbaggrunden, dialektpræget og ortografien. Alt i alt et førsteklases arbejde, og man er glad ved at Else Ransy nåede at gøre det færdigt før sin pension. Men når alt er sagt og skrevet, står billedet af Ole Kollerød tilbage i ens erindring som det afgørende. Hverken fornødelsen eller udsigten til hvad tiden – og han selv – anså for en retfærdig straf dræbte det menneskelige i ham.

Bengt Holbæk.